

ло інформації про психотип та мовну особистість самого Кобзаря.

Світлана Ігнат'єва

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

*Олесь Гончар – сумління України,
Любов пречиста.
Пісня і зоря,
По духу вірний правнук Кобзаря,
Великий син великої родини.*

Данило Кононенко

У минулому кожної нації є люди, імена яких оповиті невмирущою славою, повагою та безмежною любов'ю. Такими знаковими постатями для українського народу є Тарас Шевченко, Олесь Гончар... Вони органічно й нерозривно пов'язані, про що свідчать «Щоденники» Олесь Гончара, в яких постать Тараса Шевченка займає особливе місце. Прочитаний «душею» Шевченків «Кобзар», – це суцільна розмова з Богом. *Поетові Бог – співрозмовник, найвищий порадник і найвищий суддя. До нього звернені поетові болі, скарги, жалі, до нього – молитва і сповідь. У цьому суть «Кобзаря». А шевченкознавство – і тоталітарне, і західне, заокеанське – лише затуманює суть, Грабович та Рубчак тільки женуть словеса, любомудрствують, бравують ерудицією, а суть не здатні збагнути. Хоча все – ясні-*

ше ясного! Тільки треба читати душею, душею! (Гончар О. Т. Щоденники: У 3-х т. / О. Т. Гончар. – Т. 3. – Київ : Веселка, 2008. – С. 471; далі – Щоденники III). Шевченко ставився з величезною відповідальністю до мовних скарбів народу. Кобзар вивершив віковий процес створення українського художнього слова, підніс національну мову як чинник прекрасного і тому *Мова Шевченкова перебуде, переживе усіх вас і не тільки своєю довговічною літературою, багатством красного письменства* (Щоденники III, 531). Олесь Гончар, сам майстер Слова, не переставав дивуватися феномену Шевченкової мови, яка має *таку розкіш, таку музику, таку моцартівську чистоту...* Він справедливо стверджує, що великий Кобзар мав *абсолютне естетичне чуття. Народну пісню взяв як надійний взірець. Все це вірно. Але й сама мова України, надто ж Шевченкового краю, видно, ще буяла тоді естетичною красою, соковитістю, пісенністю, образним багатством!*

У щоденниковому дискурсі Олеся Гончара особистість Тараса Шевченка означається словами-кваліфікаторами з позитивною оцінкою, передусім якісними прикметниками, які вживаються в прямому значенні, а саме: *великий поет* (Щоденники III, 423), *геніальний поет України* (Щоденники III, 516), *найбільший геній нації* (Щоденники III, 318), *найлюдяніший із поетів* (Гончар О. Т. Щоденники: У 3-х т. / О. Т. Гончар. – Т. 2. – Київ : Веселка, 2008. – С. 516; далі – Щоденники II). В окремих випадках такі прикметникові форми ускладнені семантичною конотацією: *Шевченко для України – вічний орієнтир* (Щоденни-

ки III, 560), *явище справді феноменальне, єдине у світі* (Щоденники III, 317). Оцінно-образна, соціально-оцінна конотація поєднуються з номінаціями-оцінками християнсько-релігійної семантики: *він справді батько нації і принаймні в очах України виступає як пророк, рівний біблійним пророкам масштабністю своєї особистості, силою правдолюбства, силою пристрасті і величчю своїх гуманістичних прозрінь...* (Щоденники III, 403). Позитивна оцінка всього найкращого, того, що гідне звання людського, досягає високого ступеня у відверто декларативних рядках щоденникового дискурсу: *Шевченко не кумир у вульгарному розумінні; це – прапор нації, світоч! Річ не в тому, що в Тараса не було недоліків... Безмежно важливіше, що душа його випромінювала потужне світло, потрібне всій нації... Спаситель – теж культ, але цей культ оздоровлює людство, принаймні здатен зробити це. Снобам не дано оцінити геній Шевченка. Надто вони суб'єктивні, тенденційні, перегородовані всякими псевдонауками. Шевченко відкривається тільки народному сприйманню, людям безхитрісним, вільним від переситу, що дається начотництвом, і неодмінно тим, хто не потерпає від емоційної глухоти, для кого Бог – це не міф, а реальність* (Щоденники III, 471). Пророчче слово великого Кобзаря змусило Олеся Гончара задуматися над питаннями: *хіба не змінив цілу націю Шевченко, а потім Франко? Серед тих вони, кого зємо совістю світу* (Щоденники II, 479).

Олесь Гончар і Тарас Шевченко були глибоко віруючими людьми. Віра в Бога була неодмінною умовою життя української родини. Ще малим Тарас

перші відомості про церкву, про вчення Христа, про християнську мораль одержав від релігійного батька, який удома по неділях і святах часто вголос читав Святе Письмо. У часи скрути, у похмурі дні неолі щораз припадав до нього як до цілющого джерела мудрості і життєдайної снаги: *Не хрестись, / І не кленись, і не молись / Нікому в світі! / Збрешуть люде, / І візантійський Саваоф Одурить! / Не одурить бог, / Карать і миловать не буде: / Ми не раби його – ми люде!* Він протягом усього свого життя сповідався і причащався, постійно молився, віднаходячи у молитві душевний спокій і рівновагу. Олесь Гончар стверджує, що Тарас Шевченко був *набожною людиною, добрим християнином, ходив до церкви, молився, глибоко переживав момент причастя...* (Щоденники III, 285). Це підтверджує і листування Кобзаря: «Новый Завет я читаю с благоговейным трепетом. Вследствие этого чтения во мне родилась мысль описать сердь матери по жизни Пречистой Девы, – Матери Спасителя. И другая – написать картину Распятого Сына Её. Молю Господа, чтобы хоть когда-нибудь олицетворились мечты мои». «Щоденник» поета не менш, ніж його твори, вщерть наповнений згадками про Бога, про його щоденні молитви, оскільки саме сповідь та причастя приносили йому полегшення. У листі до брата Микити Шевченко писав: *Живу, учусь, нікому не поклоняюсь і нікого не боюсь, окреме Бога.* Отже, у Шевченковому світі Бог – єдиний і незаперечний авторитет.

Особистість Олесь Гончара також формувалася в особливому просторі духовного життя. Дитячі роки, проведені в селі Суха на Пол-

тавщині разом із бабусею, дідусем, дядьком Костем і тіткою Вустею становили основу формування особистості письменника, його української ментальності: *У дитинстві я був дуже релігійний. Найперш завдяки бабусі. І те почуття, що відтоді лишилось, не раз потім допомагало мені в житті й у творчості* (Щоденники II, 366). Ось ці прості люди навчили мене з цієї мізерії життя вибрати те Голо-не, що зветься істиною, вічністю... *Храни Вас Бог, – стверджує Олесь Гончар* (Щоденники III, 347). І саме релігійність живила Олесь Гончара у складні часи антисоборної кампанії, роки гонінь і цькувань: *Бог тобі помагав, – казали бабуся, і сестра теж такої думки. Та, можливо, так воно і є* (Щоденники III, 180). До кінця життя його душа часом сумує за людьми в білих сорочках. *За людьми великодніми. Дідусями, бабусями... Такі ж чисті душі були їхні, як сорочки великодні* (Щоденники II, 57). І в найскладніші періоди свого життя Олесь Гончар звертається до пророчого Шевченкового слова. Майстер художнього слова твердо переконаний, що *Великий Шевченко своєю непоступливістю й любов'ю до України* (Щоденники III, 469).

Насичений фактологічним матеріалом щоденниковий дискурс Олесь Гончара містить значущу для сучасника інформацію про Тараса Шевченка. Перифрази, за допомогою яких Олесь Гончар не прямо, а описово характеризує особу Тараса Шевченка, є важливим засобом висловлення свого ставлення до Прапора нації. Нетипове вживання тих чи тих лексичних одиниць здатне формувати думку про великого Кобзаря, цього *безпритульного генія* (Щоденники III, 338), того, *хто живе в кожно-*

му з нас (Щоденники III, 516). О. Гончар дивується *Що це за чоловік в шапці* – як власті не міняються, а він все висить в хаті на почесному місці, та ще й під рушником (Гончар О. Т. Щоденники: У 3-х т. – Т. 1. – К., 2008. – С. 318; далі – Щоденники I). Ця метафора-загадка досить чітко відображає семантичну двоплановість образно вжитого вислову. Він поєднує в собі одночасно пряме і метафоричне значення і, відповідно, викликає асоціативні ряди, пов'язані з ними обома.

Високо поцінуюючи Тараса Шевченка, Олесь Гончар вважав його особистістю винятковою, тим кого сама нація обрала своїм пророком і чий геній рятував Україну і в часи найтяжчих криз... (Щоденники III, 487). Для нього *Шевченко – гнів і меч України* (Щоденники II, 355), *це той найдорожчий дарунок небес, що допомагав нам триматись на світі, всупереч усьому зберігати віру в майбуття* (Щоденники III, 487). Ці перифрастичні звороти збуджують високі почуття, відображають глибину особистого ставлення письменника до великого Кобзаря й об'єктивно характеризують *духовного Мойсея української нації* (Щоденники III, 560).

У щоденникових текстах Олеся Гончара, які містять інформацію про Тараса Шевченка, його образ постає не офіційно, а поетично, красномовно, з неодмінним емоційним підтекстом – захопленням, виявом величезної народної любові: *саме можуть* (Щоденники II, 257), *геній в усьому своєму багатстві* (Щоденники III, 285), а ще той, який зіткнутий *весь із любові* (Щоденники II, 570).

Особливе місце в щоденниковому дискурсі Олеся Гончара належить образним висловлюванням

(*Він [Шевченко] поет, ніби самим небом дарований Україні* (Щоденники III, 47), які не лише конкретизують уявлення про великого Кобзаря, а й відображають емоційне ставлення до нього: *Шевченко для нас як опора, як чуття висоти над головою* (Щоденники III, 12); *він – як сама душа нашого народу, відкрита до всіх людей* (Щоденники III, 516).

Сильне враження залишилось у Олеся Гончара від поїздки по Шевченківських місцях. Він щиро вважає, що саме *Сюди треба ходити й ходити, приводити дітей і внуків – щоб бачили, щоб учились* (Щоденники II, 524). Шевченківські краї – це *справжня школа моральності для нашого народу, школа людської гідності, університет нашого духовного, історичного й національного життя, вища наука людяності, вірності своєму народові, наука гідного перебування людини на землі* (Щоденники II, 524).

Наше духовне життя органічно споріднене з Шевченком, тому твердження О. Гончара «*Коли Шевченко писав «Заповіт», він був певен, що йому є для кого свій заповіт писати*» (Щоденники II, 372) цілком об'єктивне. І метафоричний образ *невідцвітності у віках слова Тарасового* (Щоденники II, 29) засвідчує планетарність мовомислення Кобзаря, його тяжіння кожну проблему розглядати крізь призму долі свого народу. Щоденникова ж рецепція особистості Тараса Шевченка розширює уявлення не лише про його світоглядні й творчі принципи, але й те, що найкращі представники української словесної культури бачили у Прокові свого вчителя й натхненника для творчості.

Олесь Гончар у своїх щоденниках залишив глибоко емоційні враження, пов'язані з пізнанням життя і слова Кобзаря.